

Ігор Міщук,
д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри підприємництва,
торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет
Богдан Кабаці,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
Львівський торговельно-економічний університет
Сергій Серета,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЯК СФЕРИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Характерною рисою економіки кожної успішної країни є висока роль в ній суб'єктів підприємництва, які дозволяють реалізувати творчу ініціативу найбільш активних в економічному сенсі людей. При цьому основну частину таких лідеріві своєрідних «рушіїв» економічних процесів становлять громадяни, які реалізують свої підприємницькі ініціативи, проекти на засадах самостійної, індивідуальної підприємницької діяльності, для якої вітчизняне законодавство передбачило найпростішу форму – «приватного підприємця»; в той же час, істотну роль у цих процесах відіграють також підприємницькі формування більш складних організаційних форм.

Трансформація економіки України на ринкові засади господарювання в період незалежності проявила високий економічний потенціал підприємницької ініціативи громадян, які спрямували її на провадження власної підприємницької діяльності у сфері внутрішньої торгівлі. Внутрішня торгівля виступає як складна організаційно-економічна та соціальна система, в структурі якої виділяються окремі галузі (оптова і роздрібна), а головними з елементів, що формуються під впливом взаємодії ринкових сил попиту,

пропозиції та цін, є: сукупність покупців (споживачів) товарів, сукупність продавців товарів (торговельних посередників), асортимент пропонованих товарів, ціни на товари та торговельні послуги, перепони та умови входження на ринок суб'єктів торговельної діяльності в сфері оптової та роздрібною торгівлі, а також технології організації торговельних процесів. При цьому внутрішня торгівля повинна задовольняти попит споживачів в предметах споживання та його відповідність (кількісну та якісну) пропозиції товарів на споживчому ринку і, одночасно, забезпечувати відповідну організацію та неперервність обміну «товари–гроші».

Характерними рисами внутрішньої торгівлі України є високий рівень динамізму її форм, масштабів, параметрів торговельної діяльності, з тенденціями секторної реструктуризації, яка виявляється в малому, середньому і великому торговельному підприємстві, з домінуванням тренду до посилення ролі малого і середнього підприємства, суттєвими зсувами в товарній структурі як оптового, так і роздрібного товарообороту, загостренням проблеми скорочення обсягів реалізації продукції вітчизняних товаровиробників на фоні одночасного зростання частки імпортованих товарів, особливо – в торгівлі непродовольчими товарами. Зазначені тенденції і тренди, які склалися у внутрішній торгівлі України протягом 2016–2020 рр., підтверджуються аналізом даних офіційної статистики щодо розвитку внутрішньої торгівлі.

Науковці вказують, що «... сучасний ринок в Україні демонструє велику кількість учасників, які перебувають у постійній боротьбі за найвпливовіших суб'єктів зовнішнього середовища – покупців. Жорстка конкуренція серед продавців, можливість захоплення даної сфери з боку іноземних інвесторів, перевагою яких є володіння значними капіталами, вимагає від власників торговельного бізнесу створення переліку додаткових сервісних послуг, програм лояльності до постійних клієнтів, заходів, що сприяють залученню нових покупців» [1, с. 145]. Як видно з табл.1, в 2020

році торговельною діяльністю в Україні займалися 826129 суб'єкти торговельної діяльності, в т.ч. 160 суб'єктів великого підприємництва, 3289 суб'єктів середнього підприємництва та 822680 суб'єктів малого підприємництва, в т. ч. 808221 суб'єкт мікропідприємництва.

Таблиця 1

**Кількість суб'єктів торговельного підприємництва в Україні
у 2016-2020 роках**

Показники	Роки					Темп зміни, %
	2016	2017	2018	2019	2020	
Суб'єкти великого підприємництва: - кількість, од.	116	129	135	155	160	137,9
- частка в загальній кількості суб'єктів, %	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01
Суб'єкти середнього підприємництва: - кількість, од.	2761	2972	3196	3346	3289	119,1
- частка в загальній кількості суб'єктів, %	0,30	0,35	0,39	0,40	0,40	0,10
Суб'єкти малого підприємництва: - кількість, од.	907536	834696	814886	830658	822680	90,6
- частка в загальній кількості суб'єктів, %	99,7	99,6	99,6	99,6	99,6	-0,1
з них суб'єкти мікропідприємництва: - кількість, од.	894778	820933	799238	815330	808221	90,3
- частка в загальній кількості суб'єктів, %	98,3	98,0	97,7	97,7	97,8	-0,5
Разом суб'єктів торговельного підприємництва	910413	837797	818217	834159	826129	90,7

*Джерело: складено авторами самостійно за [2].

Порівняно з 2016 роком відбулося суттєве скорочення загальної чисельності торговців – на 84284 од або 9,3 %; при цьому скорочення торкнулося в першу чергу суб'єктів мікропідприємництва – їх кількість

зменшилася за цей час на 86557 од/ або 9,7 %, а частка – з 98,3 % до 97,8 %. Це показує тенденцію до укрупнення суб'єктів торговельного підприємництва та їхній перехід до більш організованих форм торгівлі.

Вартісним показником масштабів внутрішньої торгівлі є показник товарообороту внутрішньої торгівлі країни, який включає обсяги обороту оптової та роздрібною торгівлі (табл. 2).

Таблиця 2

**Показники обсягів товарообороту внутрішньої торгівлі України
у 2016-2020 роках, млрд. грн.**

Роки	Оптовий товарооборот підприємств	Оборот роздрібною торгівлі	В т. ч.	
			роздрібний товарооборот підприємств	роздрібний товарооборот ФОП
2016	1556,0	1175,3	556,0	619,3
2017	1908,7	815,3	586,3	229,0
2018	2215,4	930,6	668,4	262,2
2019	2322,2	1094,0	793,5	300,5
2020	2462,6	1201,6	868,3	333,3
Відхилення 2020 р. до 2016 р.	906,6	26,3	312,3	-286,0
2020 р. до 2016 р., %	158,3	102,2	156,2	53,8

*Джерело: складено авторами самостійно за [2].

Дані статистики показують, що в 2020 р. оборот внутрішньої торгівлі України склав 3664,2 млрд. грн., що на 932,9 млрд. грн. більше, ніж в 2016 р., тобто за цей період оборот внутрішньої торгівлі зріс на 34,2 % і зростав постійно протягом всього періоду. Така ж тенденція відрізняє розвиток оптового товарообороту – за ці роки він зріс від 1556,0 млрд. грн. в 2016 р. до 2462,6 млрд. грн. в 2020 р., тобто на 906,6 млрд. грн. або 58,3 %. В 2020 р. товарооборот роздрібною торгівлі України склав 1201,6 млрд. грн., (зріс на 26,3 млрд. грн. або 2,2%). В 2020 р. обсяг товарообороту в порівняних цінах

зріс на 7,2 %, з продовольчих товарів – на 9,6 %, з непродовольчих товарів – на 5,4 %.

Більш швидкі темпи росту товарообороту по продовольчих товарах обумовлені змінами в доходах та попиті населення під впливом пандемії коронавірусної інфекції Совід-19. В 2020 р. найвищими темпами порівняно з попереднім роком зростав товарооборот окремих продовольчих товарів (м'ясо – на 15,0 %, фрукти та овочі свіжі – на 19,0 %) та непродовольчих товарів (меблі – на 13,4 %, комп'ютерах, периферійному устаткуванню, програмному забезпеченні – на 41,1 %).

Разом з тим, інтерес представляє визначення співвідношення цих форм внутрішньої торгівлі – оптової, яку здійснюють підприємства оптової торгівлі, та роздрібною, яку здійснюють як підприємства роздрібною торгівлі, так і фізичні особи-підприємці, що займаються торговельною діяльністю. Протягом 2017–2020 рр. мало місце суттєве зростання частки обороту оптової торгівлі до 67,2 % і зменшення частки роздрібною торгівлі до 32,8 %, хоча у 2018–2020 рр. відбувалося стабільне зростання частки роздрібною торгівлі в товарообороті внутрішньої торгівлі, що показує пожвавлення купівельного попиту населення.

Статистичні дані дозволяють побачити зміни і в організаційній структурі товарообороту внутрішньої торгівлі: якщо в 2016 р. підприємства торгівлі давали 77,3 % всього товарообороту внутрішньої торгівлі (оптового та роздрібного разом), а фізичні особи-підприємці – 22,7 %, то в 2020 р. частка фізичних осіб-підприємців є на 13,6 % меншою – 9,1 %, а частка підприємств торгівлі – більшою (90,9 %). Це пояснюється швидкими темпами розвитку оптової торгівлі (оптового товарообороту), яку здійснюють переважно підприємства торгівлі – юридичні особи, а також скороченням кількості суб'єктів малого торговельного підприємництва порівняно з іншими секторами торговельного підприємництва.

Вивчення структури роздрібного товарообороту за походженням товарів показує, що вітчизняні товари складають в товарообороті 53,4 % (майже половина товарів в роздрібній торгівлі – імпортовані); в товарообороті роздрібної торгівлі з продовольчих товарів вітчизняні товари склали 79,4 % (на 2,8 % нижче рівня 2017 р.), а в товарообороті з непродовольчих товарів – 32,9 % в 2020 р. (на 0,3 % вище рівня 2017 р.).

В умовах відсутності ефективної програми імпортозаміщення в Україні зростаючі обсяги імпорту блокують вітчизняне виробництво, орієнтують асортиментну політику торгівлі на товари зарубіжного виробництва [3, с. 158]. Тому розвиток внутрішньої торгівлі потребує вирішення таких проблем, як: боротьба з тіньовою економікою; підвищення інвестиційної привабливості галузі та торговельної діяльності загалом; підвищення реальних грошових доходів населення та їх платоспроможного попиту; забезпечення соціально-політичної стабільності; активна підтримка вітчизняного товаровиробника на основі обґрунтованої політики імпортозаміщення та ін. [3, с. 158]. Ще складніші проблеми постають перед вітчизняною внутрішньою торгівлею в період військової агресії РФ, що потребуватиме окремого аналізу та пошуку системних рішень з відновлення економіки України, в тому числі – внутрішньої торгівлі як сфери торговельного підприємництва.

Список використаних джерел

1. Ровенська В. В., Буркацький Ю.Ю. Аналіз сучасного стану розвитку торговельної галузі України. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2 (56). С. 145–150.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 13.05.2022 р.)
3. Апошій В. В., Чорна М. В. Ключові макроекономічні тенденції сучасного розвитку внутрішньої торгівлі України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. Збірник наукових праць. Харків: ХДУХТ, 2020. Вип. 1 (31). С. 148–162.